

Artysta Bolesław Jarosław Cybis: krótki szkic życia i twórczości do 1939 roku wraz z wyborem źródeł

Lubow Żwanko

POLSKIE CENTRUM DIALOGU EUROPEJSKIEGO,
POROZUMIENIA, INFORMACJI I EDUKACJI
COLLEGIUM POLONICUS PRZY STOWARZYSZENIU
DOM POLONII NA WSCHODZIE W CHARKOWIE

ABSTRACT

Artist Bolesław Jarosław Cybis: short sketch of his life and creativity till 1939 – together with a choice of sources
A sketch of life of an outstanding, but a little forgotten, artist Bolesław Jarosław Cybis, who lived in years 1895–1957, is presented in the article, but the author discusses only period till 1939. On the basis of an analyses of materials five stages in his biography have been separated: Crimean-Petersburg (1895–1912), Kharkov (1912–1919), Istanbul (1920–1923), Varsovian (1923–1939) and American (1939–1957). The article has been based on sources that have been unknown so far. The materials are stored in the Archive of Academy of Fine Arts in Warsaw, and they are connected with studies, employment, and the artist's private life. Special attention has been paid to Kharkov time which became the time of choosing an occupation and also time of avant-garde, a dominating arts movement at that time, which became also his style of creating.

KEY WORDS: Bolesław Jarosław Cybis, Poland, artist-painter, graphic artist, sculptor, graphic artist-monumentalist, avant-garde

SŁOWA KLUCZOWE: Bolesław Jarosław Cybis, Polska, artysta malarz, grafik, rzeźbiarz, grafik monumentalista, awangarda

Życiorys Bolesława Jarosława Cybisa (1895–1957) – grafika, rzeźbiarza, artysty-ceramika, rysownika, jednego z najbardziej znanych polskich artystów pierwszej połowy XX w., uczestnika czternastu światowych wystaw artystycznych (w latach 1934–1945) – stanowi wymowny przykład tego, że człowiek może osiągnąć szczyt twórczości bez względu na trudne wyzwania rzeczywistości. Co więcej, żył on w czasach rozwoju totalitaryzmu, którego początek przypada w Europie na rok 1919, kiedy wojska bolszewickie okupowały Ukrainę – niebawem powstało zaś nowe stalinowskie imperium radzieckie. Z kolei 20 lat później, w 1939 r., z powodu rozpętania przez nazistów nowej wojny światowej i zajęcia Polski Cybis został zmuszony podzielić losy Polaków na emigracji za oceanem.

Przez ponad pół wieku artysta był znany w Polsce tylko z kilku obrazów. Prawdziwe uznanie zdobył tylko w 2002 r., kiedy pod patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego po raz pierwszy – w Muzeum Narodowym w Warszawie – została otwarta wielka wystawa „Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba. Twórczość lat dwudziestych i trzydziestych”. „To artysta szalenie różnorodny, trudno przypisać go do jednego kierunku w sztuce. W okresie międzywojennym, który pokazujemy, powstały najcenniejsze, najbardziej nowatorskie i oryginalne jego dzieła” – powiedziała jej kurator, Anna Prugar-Myślik¹. Nie ma więc wątpliwości, że Bolesław Cybis dzięki swojemu

¹ B. Kęczkowska, *Wystawa prac Bolesława Cybisa w Muzeum Narodowym*, „Gazeta Wyborcza”, 20.09.2002, <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34861,1026895.html> [dostęp: 24.10.2019].

2 *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba: twórczość lat dwudziestych i trzydziestych*, A. Prugar-Myślik (oprac.), Warszawa 2002.

3 *Ibidem*, s. 22.

4 S. Bóldok et al., *Malarze polscy XIX i XX wieku. Mała encyklopedia rynku sztuki*, Kraków 2004, s. 130.

5 *Słownik biograficzny historii Polski*, t. 1: A–K, J. Chodera, F. Kiryk (red.), Wrocław–Warszawa–Kraków 2005, s. 242.

6 *Bolesław Cybis*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Bolesław_Cybis [dostęp: 24.10.2019].

7 Цубуц, <http://www.artz.ru/menu/1804657331/1805146386.html> [dostęp: 24.10.2019].

8 M. Przasnek, *Krytycy i historycy sztuki o cyklu afrykańskim Bolesława Cybisa*, „Granice” 2018, nr 2, s. 53–74.

9 A. Łukaszewska, *Kunst i ironia: twórczość Bolesława Cybisa*, „Forbes”, 21.03.2014, <https://www.forbes.pl/life/sztuka/malarstwo-boleslawa-cybisa-kunst-i-ironia/lgz9dw7#slide-2> [dostęp: 24.10.2019]; I. Kossowska, *Bolesław Jarosław Cybis*, <https://culture.pl/pl/tworca/boleslaw-jaroslaw-cybis> [dostęp: 24.10.2019].

talentowi oraz wielkiej pracowitości do dzisiaj pozostaje jednym z najbardziej fascynujących polskich artystów XX wieku.

Mimo to do chwili obecnej nie powstało osobne studium poświęcone artyście. Katalog ze wspomnianej wystawy – *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba: twórczość lat dwudziestych i trzydziestych*² – choć znalazł swoje miejsce na rynku wydawniczym, należy traktować jako bibliograficzną rzadkość. Z tego względu bardzo ważne wydaje się, że w przywołanym opracowaniu wśród dokumentów znalazły się niektóre listy Bolesława Cybisa do matki z jego stambulskiego okresu życia, który jest mało znany z powodu braku źródeł. Anna Prugar-Myślik zauważyła: „Pewne światło na pobyt Bolesława Cybisa w Stambule rzuca prowadzony przez niego na bieżąco notatnik, który niestety w latach 70. zaginął. Był to pamiętnik pisany w formie listów (nigdy nie wysłanych) do matki. Jego treść została przepisana jako maszynopis”³. A więc umieścimy te listy – czyli pamiętnik Bolesława Cybisa – z zachowaniem oryginalnej autorskiej pisowni także na stronach tego artykułu jako wymowną ilustrację życia artysty i jednocześnie unikające źródło historyczne.

Warto zwrócić uwagę także na to, że w niektórych polskich publikacjach z zakresu historii sztuki⁴, w słownikach specjalnych⁵ czy na portalach internetowych nie ma wzmianki o Charkowie jako ważnym okresie życia artysty. Pojawiają się pomyłki, na przykład: „Bolesław Cybis (ur. 1895 w Massandrze na Krymie, zm. 1957 w Trenton) – polski malarz, grafik, rzeźbiarz i ceramik. Studiował w Petersburgu oraz Warszawie w SSP”⁶. Jeszcze więcej błędnych informacji umieszczono na różnych artystycznych stronach internetowych w Rosji: od nieprawidłowej daty urodzenia do określenia go jako malarza „ruskiego zarubieżja”⁷.

Niedawno zostało opublikowanych kilka artykułów poświęconych analizie cyklu afrykańskiego⁸, a także prace dotyczące jego twórczości⁹ lub niektórych obrazów, jak

na przykład znanego dzieła pt. *Primavera*¹⁰. Informacja o Cybisie została także umieszczona w książce historyków z UMCS w Lublinie – Marka Mądzika, Mariusza Korzeniowskiego, Krzysztofa Latawca i Dariusza Tarasiuka – na temat historii Polaków na Ukrainie Wschodniej. Autorzy potwierdzają, że pewien okres życia artysty był związany z Charkowem:

Z Charkowem związany był również Bolesław Jarosław Cybis. Pojawił się w interesującym nas ośrodku w momencie rozpoczęcia edukacji w miejscowej szkole realnej. Po jej ukończeniu w 1915 r. podjął decyzję o dalszym pobieraniu nauki w charkowskiej Szkole Sztuk Pięknych. W placówce tej wstąpił do awangardowego (kubistyczno-futurystycznego) Związku Siedmiu i Grupy 7+3. Po przewrocie bolszewickim doszło do zaognienia sytuacji na tym terenie. W związku z nasileniem się walk między białymi a bolszewikami Cybis zdecydował się na emigrację w 1920 r. do Stambułu¹¹.

W kilku pracach autorki niniejszego opracowania opublikowanych w Polsce i na Ukrainie umieszczono informacje o Bolesławie Cybisie. W pierwszym rzędzie należy wymienić słownik biograficzny poświęcony wybitnym Polakom w Charkowie, w którym znajduje się szkic biograficzny artysty¹². W artykule poświęconym polskim artystom w Charkowie również podano informację o tym malarzu¹³, a w pokonferencyjnym referacie zwrócono uwagę na wczesny okres życia Bolesława Cybisa¹⁴.

Należy zauważyć, że autorce udało się odnaleźć adresy budynków, w których mieszkała rodzina Cybisów w Charkowie. Co więcej, wiosną 2018 r. w Archiwum ASP w Warszawie znaleziono unikalne dokumenty z okresu studiów artysty na uczelni i dalszego zatrudnienia, a także dotyczące jego życia prywatnego – teczkę

¹⁰ K. Niciński, *Bolesław Cybis*, „*Primavera*”, <http://culture.pl/pl/dzielo/boleslaw-cybis-primavera> [dostęp: 24.10.2019].

¹¹ M. Mądzik, M. Korzeniowski, K. Latawiec, D. Tarasiuk, *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832–1921*, Lublin 2014, s. 120–121.

¹² Л. Жванко, *Видатні поляки і Харків: біографічний словник (180–1918)*, Харків 2018, s. 295–300.

¹³ L. Żwanko, *Polscy artyści w Charkowie (XIX – początek XX wieku)*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2017, nr 6, s. 28–29.

¹⁴ Л. Жванко, *Невідомий Болеслав Ярослав Цибіс (1895–1957): художник, скульптор, монументаліст [w:] Україна – Польща: історичне сусідство: матеріали міжнародної наукової конференції 19–20 травня 2017 р.*, Ю. Зінько та ін. (ред), Вінниця 2017, s. 36–42, http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/2769/materialy%20konferenc%20oukr_polska-2017.PDF?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 24.10.2019].

¹⁵ *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 15.

¹⁶ Л. Жванко, *Видатні поляки і Харків...*, s. 296.

¹⁷ Л. Жванко, *Невідомий Болеслав Ярослав Цибіс (1895–1957)...*, s. 36.

studencką Bolesława Cybisa (Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11) oraz teczkę osobową Bolesława Cybisa (nr K-RP-11, zawierającą dokumenty z lat 1937–1939). Niniejszy artykuł przedstawia uzupełniony szkic biograficzny Bolesława Jarosława Cybisa wraz z blokiem niepublikowanych dotąd źródeł archiwalnych.

Pod względem chronologicznym badanie obejmuje okres działalności artysty do września 1939 r., czyli do wybuchu II wojny światowej. Wówczas małżeństwo Cybisów podjęło decyzję wyemigrowania do Stanów Zjednoczonych. Na podstawie analizy materiałów możemy wyodrębnić pięć etapów życia artysty: krymsko-petersburski (1895–1912) – okres dzieciństwa; charkowski (1912–1919) – czas profesjonalnego kształtowania artysty jako awangardysty i dekoratora teatralnego, oceniany przez badaczy jego twórczości jako „chyba najbardziej znaczący i śmiały w podejmowaniu wyzwań, jakie stawiała przed artystami awangarda”¹⁵; stambulski (1920–1923) – pobyt na emigracji w Turcji i próby przyjazdu do Polski; warszawski (1923–1939) – czas rozkwitu talentu artysty, w tym jako grafika-monumentalisty; amerykański (1939–1957, Nowy Jork, Trenton, Princeton, New Jersey, USA) – nowe poszukiwania w twórczości, zwłaszcza w ceramice¹⁶. Trajektoria jego życia łączy zatem dwie półkule Ziemi: Massandra – Wilno – Grodno – Sankt-Petersburg – Charków – Stambuł – Warszawa – Nowy Jork – Trenton.

Okres krymsko-petersburski (1895–1912)

Bolesław Jarosław Cybis urodził się 6 czerwca 1895 r. w folwarku „Massandra” niedaleko Jałty na Krymie. Był jedynym dzieckiem Franciszka Ksawerego i Marianny Stanisławy Cybisów. O rodzicach ojca wiadomo niewiele, prawdopodobnie była to rodzina osiadła w Inflantach. Natomiast rodzicami matki artysty byli: Jarosław Osmólski i Aleksandra Lorian Bonnadr – Francuzka, która przyjechała na polskie ziemie jako guwernantka¹⁷.

6 grudnia 1895 r. Bolesław został ochrzczony w parafii rzymskokatolickiej w Symferopolu, a rodzicami chrzestnymi byli szlachcic Zygmunt Woski i Helena Onichimowska, siostra matki¹⁸. Jeszcze jako dwuletnie dziecko wraz z rodziną przebywał w Jałcie. Wskazuje na to zdjęcie wykonane w miejscowym atelier fotograficznym 15 czerwca 1897 r.

W latach 1896–1911 wakacje letnie spędzał w Grodnie u swojej ciotki Heleny, która mieszkała tam wraz z mężem na stałe. Ojciec artysty początkowo zajmował się handlem, a później jego profesja była określana jako „[...] nadzorca budowlany, zatrudniony przy budowach mostów i innych rozwiązaniach komunikacyjnych”¹⁹. Zatem ze względu na pracę ojca rodzina często zmieniała miejsce zamieszkania, a syn uczęszczał do szkół w Wilnie, Sankt-Petersburgu i Charkowie. Gdy chłopczyk miał kilka lat, Cybisowie przenieśli się do Wilna. Tam Bolesław rozpoczął naukę w Wileńskiej Szkole Realnej. W 1911 r. rodzina ponownie zmieniła miejsce zamieszkania. Tym razem przeniosła się do Sankt-Petersburga.

Podczas niepełnego roku szkolnego 1911–1912 Bolesław studiował w Szkole Realnej Karla Maja. Była to bardzo prestiżowa szkoła średnia, założona w 1856 r. O jej poziomie świadczy to, że ponad 30 jej absolwentów zostało wybranych na członków Akademii Nauk lub Akademii Sztuk Pięknych. Z przedmiotów szkolnych Cybis otrzymywał oceny dostateczne, tylko z rysunku osiągał dobre wyniki. Czasami ignorował nawet statut szkoły; wśród wpisów w zeszycie dyscyplinarnym znajdujemy m.in. następujący: „samowolny wyjazd z Petersburga podczas wakacji wielkanocnych bez zezwolenia Pana dyrektora i bez biletu wakacyjnego, a także palenie na ulicy i fałszywe zeznanie o pozwoleniu palenia tytoniu dla studentów szkoły K. Maja, właścicielem której był Karł Maj (Карл Май)”²⁰. Szkołę opuścił na prośbę ojca jeszcze przed zakończeniem bieżącego roku szkolnego, otrzymawszy 21 maja świadectwo ukończenia piątej klasy²¹.

18 Archiwum ASP w Warszawie, Zespól akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 15.

19 *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 20.

20 М.Т. Валиев, *Боислав Францевич Цибуц*, http://www.kmay.ru/sample_pers.phtml?n=3306 [dostęp: 24.10.2019]. Wszystkie tłumaczenia, o ile nie podano inaczej, dokonane przez autorkę.

21 *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 20.

22 *Весь Харьков на 1913 год*, Харьков 1912, s. 555; *Весь Харьков на 1916 год*, Харьков 1915, s. 339; *Весь Харьков на 1917 год*, Харьков 1916, s. 338.

23 Państwowe Archiwum Obwodu Charkowskiego w Charkowie, fond 29, op. 1, t. 83, k. 95.

24 *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 21.

Okres charkowski (1912–1919)

Od 1912 r. rodzinnym miastem Cybisów został Charków. Według wydania informacyjnego – rocznika *Весь Харьков* [Cały Charków] – w ciągu siedmiu lat rodzina kilka razy zmieniała miejsce zamieszkania. Tuż po przeniesieniu do miasta zamieszkali przy jednej z centralnych ulic – ulicy Sumskiej, budynek nr 51, mieszkanie 5 (przebywali tam w latach 1912–1913); następne adresy to natomiast: ulica Czernyszewska 39 (w ruinie), ulica Czernyszewska 63 i 63-b (budynki niezachowane) (1916–1919). Biuro, w którym pracował ojciec artysty, znajdowało się przy ulicy Weterynarnej 32. Mieli nawet telefon – nr 40–33²². Ojciec po przybyciu włączył się w życie miejscowej Polonii jako członek stowarzyszenia „Polski Dom”²³.

W latach 1912–1915 Bolesław Cybis uczył się w Szkole Realnej Grigoria Burakowa, profesora Instytutu Technologicznego. W latach 1915–1918 studiował w Szkole Sztuk Pięknych. Uczestniczył wówczas aktywnie w życiu artystycznym miasta. Pod tym względem można stwierdzić, że właśnie tutaj, w Charkowie, rozpoczęło się kształtowanie młodego Cybisa jako artysty tworzącego zgodnie z nową filozofią sztuki, czyli awangardą. W 1917 r. wspólnie z przyjaciółmi – Wołodymyrem (Władimirem) Bobryckim, W. Diakowym, M. Kałmykowym, Emmanuelem Mané-Katzem (Mane Kacem), Borisem Kosarewym, Mykołą Miszczenko i Georgijem Capokiem – założyli stowarzyszenie młodych plastyków „Związek Siedmiu”, odwołujące się do estetyki futuryzmu, kubizmu, a nawet dadaizmu. „Przynależność do «Związku Siedmiu» to jego pierwsza w życiu deklaracja, wybór filozofii i języka sztuki. Mocna bryła zafascynowała go początkowo znacznie bardziej niż płótno. Wybrał więc rzeźbę”²⁴.

Tymczasem nowy 1917 rok przyniósł ogromne zmiany w życiu społecznym na terenach Imperium Rosyjskiego – w Piotrogradzie wybuchła bowiem rewolucja lutowa. Charków znalazł się w granicach proklamowanej

Ukraińskiej Republiki Ludowej (wiosna 1917 – wiosna 1918), później zaś w Państwie Ukraińskim Hetmana Pawła Skoropadskiego, tzw. Hetmanacie (wiosna–zima 1918). Właśnie w okresie Hetmanatu wielkie miasta ukraińskie – Kijów, Charków, Katerynosław, Odessa – były uważane za mekkę różnych grup społeczeństwa rosyjskiego, które tam znajdowały schronienie. Wśród udających się na Ukrainę przeważali rosyjscy działacze społeczni, przedstawiciele elit naukowych i twórczych, kadra oficerska. W ten sposób starali się ratować od prześladowań i represji reżimu bolszewickiego. Najgorsze czasy dla przeciętnego obywatela radzieckiej Rosji nastąpiły latem 1918 r., kiedy wybuchła wojna domowa, a czerwony terror osiągnął apogeum.

Dla Bolesława Cybisa ten rok stał się przełomowym w sensie uznania jego twórczości, ponieważ zadebiutował w Charkowie własną wystawą prac. Jak napisał w życiorysie: „Miałem jedną własną wystawę w r. 1918 i brałem udział w trzech wspólnych”²⁵. Od 7 maja do 1 czerwca 1918 r. w salach miejscowej Szkoły Sztuk Pięknych trwała wystawa prac Związku sztuki (stowarzyszenie artystyczne powstałe w 1917 r.), w ramach której prezentowali swe prace członkowie Związku Siedmiu jako odrębna grupa artystyczna. Bolesław Cybis wystawił cztery rzeźby wykonane w drewnie lipowym²⁶.

Miejscowy krytyk M. Kin po obejrzeniu wystawy wydał dość kontrowersyjną recenzję:

7 maja została otwarta wystawa malowideł członków Związku. Ani w formie, ani w treści nie różni się od wystaw „Związku sztuki” – z wyjątkiem liczby wystawionych obrazów. Chciałbym zapytać: czego szukają ci artyści, co chcą powiedzieć swoimi licznymi płótnami, czasem szarymi, czasem zachlapanymi kaskadami pstrokatej farby? I żadne płótno nie daje odpowiedzi. Za nimi jest pustka, ponieważ artyści „Związku sztuki” nie próbują tworzyć wartości duchowych, ale

25 Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 4.

26 Л. Жванко, *Невідомий Болеслав Ярослав Цибіс (1895–1957)*..., s. 37.

27 М. Кин, *Художественная выставка „Союза Искусств”*, „Колосья” 1918, пг 2–3, s. 22.

28 *Семь плюс три*, Харьков 1918 [bez paginacji].

29 О. книгах, *Семь плюс три*, „Колосья” 1918, пг 11, s. 15.

tylko dają na płótnie nową gamę, wirtuozowski rysunek – pokazujący techniczną stronę ich bezdusznej twórczości. Najciekawsze są eksponaty „Grupy Siedmiu” – Cybis, Kałmykow, Bobrycki, a także Kac. Sposób analizy dla nich – już miniona droga, a zwłaszcza dla Kałmykowa i Cybisa... oni sami nie mogli niczego stworzyć, a pewnie już nic nie stworzą²⁷.

Jednak los w inny sposób ocenił twórczość artysty.

W tym samym roku w mieszkaniu rodziców Bolesława Cybisa – przy ulicy Czernyszewskiej 39 – młodzi artyści założyli twórczą pracownię oraz opublikowali album – zbiór prac *Siedem plus trzy*. Stowarzyszeniu nadali nową nazwę: *Siedem plus trzy*. W tym swego rodzaju artystycznym sprawozdaniu Cybis umieścił cztery prace zatytułowane jako *Cybis. Lipa*. Przedstawiają one męskie sylwetki podobne do sylwetek w sztuce afrykańskiej²⁸. Artystyczne czasopismo „Kłosy” w taki sposób charakteryzowało jego rzeźby: „Wśród reprodukcji wyróżniają się prymitywne dzieła Cybisa (rzeźba drewniana)”²⁹. Niestety, te dzieła i inne wczesne prace Cybisa nie zostały zachowane. Dość szeroką analizę twórczości tego artysty podaje *Zbornik Nowogo Iskustwa* opublikowany w 1919 roku:

Wśród rzeźbiarzy członków „Związku Siedmiu” jest Bolesław Cybis. Jego oryginalne prace zasługują na szczególne rozpatrzenie. Powierzchnia jego figur ma taki wygląd, jak gdyby była ściągnięta „powierzchniowym naprężeniem”, dlatego formy poszczególnych tematów są tym bardziej sferyczne, tym bardziej podobne do kuli, im dalej odchodzą od jądra.

Jasno wyrażonego zderzenia się płaszczyzn w rzeźbach Cybisa prawie nie ma, a linia niekiedy nie utrwała się nawet w zagłębieniach. Wypukłości i występy zawsze są sferyczne. W rezultacie tego, że bryła figury nie jest rozczłonkowana

(głowa zawsze jak gdyby uciekała w ciało, kończyny nie są oddzielone od torsu), oraz że cała kompozycja ma jedną ścisłą pionową oś – daje to jej dużą stateczność i całkowitą nieruchomość. „Człowieczki” i „Mnisi” to ulubione tematy Cybisa. Bądź z lekka przysiadają pod własnym ciężarem, bądź zastygają w osłupieniu. Prace Cybisa nie wywołują emocji, nie ma w nich kolizji poruszonego tematu i nieruchomości materiału. Ignorowanie prawidłowej formy anatomicznej upewnia nas, że rzeźbiarz w żadnym razie nie dąży do efektu emocjonalnego. Jeżeliby w historii rzeźby poszukać wzorów, do których zbliża się Cybis w swoich pracach, to trzeba by powiedzieć, że jego twórczość oparta jest na studiach kamiennych bab i figurek – amuletów ludów prehistorycznych³⁰.

Grupa młodych artystów jednocześnie aktywnie współpracowała ze wspomnianym już tygodnikiem „Kłosy” – ilustrowała umieszczone w nim artykuły i publikowała swoje rysunki. Na przykład Bolesław Cybis w listopadowym numerze 1918 r. opublikował cztery szkice do serii „Miasto”: *O trzeciej godzinie nocy, Syfilis, W szpitalu, Koniec*³¹. Jakis czas pracował ponadto jako dekorator w charkowskim teatrze miejskim i w innych miejscach. W roku 1919 członkowie „Siódemki” (taką nazwę wymyślił jeden z nich – Borys Kocarew) opublikowali *Zbiór nowej sztuki*, a Bolesław Cybis i Mykoła Kałmyków zilustrowali książkę *Poezja robotniczego udaru*³². W tym roku pojawiła się pierwsza recenzja prac Bolesława Cybisa. Zaznaczono w niej: „Patrząc na prace Cybisa, można stwierdzić, że artysta intensywnie poszukuje czystej formy i materiału”³³.

Pod koniec 1918 r. władzę w Ukrainie objął Dyrektoriat. Kraj dostał się w sferę wpływów reżimu bolszewickiego, czego rezultatem była bezpośrednia interwencja zbrojna i terror sowiecki. W styczniu 1919 r. Charków

30 *Сборник нового искусства*, Киев–Харьков 1919, s. 12.

31 *Серия „Город”, „Колосья”* 1918, nr 11, s. 6, 8, 9, 10.

32 А. Гастев, *Поэзия рабочего удара*, Харьков 1919, s. 215.

33 *Сборник нового искусства...*, s. 12.

34 Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r.,teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 4.

35 Archiwum ASP w Warszawie,teczka osobowa Bolesława Cybisa nr K-RP-11 zawierająca dokumenty z lat 1937–1939, s. 3.

został stolicą marionetkowej Ukraińskiej Republiki Ludowej. Bolszewicy zorganizowali w mieście obozy koncentracyjne, w których uśmiercono ponad 3 tysiące osób, a więc, podobnie jak wielu innych Polaków, Bolesław Cybis został zmuszony do opuszczenia miasta. We wrześniu 1923 r. w swoim życiorysie krótko napisał o wyjeździe na Krym: „W r. 1919 – 6 września uciekał do Krymu, gdzie zagrożony znowu od bolszewików 8 lipca 1920 r. wyjechałem do Turcji, do Konstantynopola, nie mając żadnych dowodów i pieniędzy, ponieważ wszystko było mi skradzione”³⁴. W napisanym później życiorysie artysta wskazuje powód takiego kroku: „Z powodu bolszewickiego bałaganu w 1919 roku wyjechałem do Turcji i w Konstantynopoli spędziłem 3 lata”³⁵.

Okres stambulski (1920–1923)

Trzy lata na obczyźnie były dla Bolesława Cybisa dość fatalne, a pierwsze miesiące bez pracy i środków do życia stwarzały zagrożenie śmierci głodowej. Mimo to młody artysta przez cały czas rysował. Zachowały się jego studia anatomiczne z lat 1920–1922, świadczące o dużej sprawności i perfekcyjnym opanowaniu rysunku. Anna Prugar-Mysłik zauważa:

Był już wówczas artystą dojrzałym o skryzalizowanej osobowości. Oprócz rzeźb tworzył także akwarele, gwasze i grafiki, świadczące o dużej wyobraźni, utrzymane w konwencji kubizującej, ze skłonnością do geometryzacji. Wyraźnie dążył do sytuacyjnych przedstawień groteskowych. Jego kobiety w obfitych kształtach, marynarze obejmujący dziewczyny czy wręcz fantastyczne kompozycje, ukazujące walczące potwory, mają swe inspiracje w ogólnej tendencji panującej wówczas wśród rosyjskiej awangardy. Nieobcy był mu też klimat surrealizmu, który w różnej

formie i przesłaniu pobrzmiewa we wczesnych pracach powstałych już w Polsce³⁶.

W tym okresie wspólnie z przyjacielem W. Bobryckim Cybis został członkiem Związku Rosyjskich Malarzy³⁷. 28 października 1921 r. wziął udział w jednodniowej wystawie tego Związku³⁸. Oprócz tego tworzył portrety, dorabiał malowaniem dekoracji teatralnych i szyldów sklepowych – w tym stworzył gigantyczny billboard reklamujący czekoladę „Nestle” – malował także ściany w nocnych klubach i kawiarniach oraz ozdobił gliniane fajki.

W jaki sposób udało się Bolesławowi Cybisowi wyjechać do Polski, pozostaje tajemnicą. „W zbiorach rodzinnych zachował się dokument datowany 11 lipca 1922 roku, wydany przez polski konsulat w Chicago, informujący, że Charles J. Miller (krewny artysty) zaprasza Bolesława Cybisa, zamieszkałego w Konstantynopolu Polaka wyznania rzymskokatolickiego, lat 21 (!) do Chicago”³⁹. Można przypuszczać, że dokument był sfałszowany i przygotowany w celu jakiegokolwiek identyfikacji Bolesława Cybisa, pozwalającej na wyjazd do Polski. Możliwe, że dzięki samemu zaproszeniu mógł dotrzeć do historycznej ojczyzny, ale nikt oprócz jego samego o tym nie wiedział. Nie ulega wątpliwości, że Bolesław Cybis wiązał swoją przyszłość z Polską, którą znał tylko z opowiadań rodziców.

W artykule prezentujemy kilka niewysłanych listów Bolesława Cybisa do matki. Dość wymownie charakteryzują one warunki jego stambulskiego życia. Jak się wydaje, listy te w pewnym sensie stanowią sposób na przetrwanie w opisanych wcześniej okolicznościach; ich celem jest przedłużenie na odległość kontaktu z matką i otrzymanie od niej jakiegokolwiek wsparcia, a także ucieczka od niepewności życia na emigracji. Nie mając z kim się podzielić uczuciami swojej subtelnej natury, jak gdyby zaufał arkuszom szarego papieru⁴⁰.

³⁶ *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 22.

³⁷ I. Kossowska, *op.cit.*

³⁸ *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 22.

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem*, s. 44–45.

Listy Bolesława Cybisa do matki⁴¹

Tęskno mi znowu matulu i nie było wesoło. Jestem już w Konstantynopolu, bez roboty, bez pieniędzy i nic nie mając na widoku. Prawda, obiecują mi ciągle coś, to tam, to owdzie, ale już drugi miesiąc kończy się, a tu nic i nic. W dodatku straciłem wszystkie moje papiery, właściwie ukradli mi je jeszcze w Teodozji, ale ja na chybił trafił pojechałem, i teraz nie mające znaczenia niby głupstwa też dołożyły się do reszty. Te dwa miesiące na duchu nie upadłem, ale co będzie dalej, to Bogu jednemu wiadomo. Ciągłe niedojad, zrobił to, że jestem bez sił, a głód to zła sztuka.

Matulu co mam robić? Może mi do kraju pojechać? Ojca wynaleźć? A cóż Mama, tam pozostaje, jedna wśród cudzych, i ma syna i nie ma. Pójdę na dniach do konsula polskiego, może on mi co powie.

Matusi, nie tęskni i nie płacz.

Siedzę właśnie w tej chwili w jednym z najlepszych teatrów – restauracji konstantynopolitańskich, gdzie mają szyl. Rozmiar 21/2 × 5 arsz. Mają mi zapłacić 5 lir. Już kończy się drugi dzień roboty.

Jestem bez kopiejki i głodny. Chwała Bogu, mam tytoń, więc to mnie pociesza (pięć plastrów dał mnie marynarz). Restauracja nazywa się „Strelna” i organizowana jest przez artystów rosyjskich.

Tu w Konstantynopolu w ogóle dużo Rosjan, ale z nich co z kury mleka! Z Bobryckim prawie rozeszliśmy się, bo jest niemożliwą bestią. Na rzadkość podły człowiek. No kończę pisanie, bo naprzeciw usiadł jakiś Grek i żre bułkę z serem, więc i mnie patrzeć nieprzyjemnie i zapalkę trzeba dostać.

Dziś wieczorem skończyłem szyld. Za parę godzin ma przyjść ajent i przyjąć szyld. Wtedy i dostanę pieniądze. Cały tydzień byłem głodny i tylko w tej chwili otrzymałem pięć pjastrów i za nie kupiłem bułkę, którą już zjadłem – czuję się bardzo słabo. Jestem wycieńczony.

Może Bóg da mi robotę i na dał, to nie tak i trudno będzie.

Może mi szczęście [...], to i lokajem lub szwajcarem uda mi się zostać. Ale to bardzo trudno. Chciałbym bardzo pracować, tyle dobrych kompozycji mam zamyślonych, lecz cóż, ani farby, ani miejsca nie mam. Nocuję na podwórzu pod murem, razem z jednym marynarzem. Na szczęście pogoda jest dobra, tylko raz deszcz mnie zmoczył w nocy. Trochę przeziębilem się. Kończę.

Do wszystkiego tego, dołożył się pech, z którego tym razem wyjścia nie widzę.

Mianowicie, z rana gdy jeszcze rano spałem pod murem, przyszła kontrol i zarządała [sic!] dokumentów. Cóż powiedziałem, że jestem Polakiem, więc powiedzieli „idźcie do [...] a jak nie to was aresztujemy”, bez dokumentów żadnych nie mogłem przedstawić. W dzień poleciałem do konsula, ale już było za późno, tylko mogłem rozpytać się, i pomówić z sekretarzem, który nic mi ani zrobić, ani powiedzieć nie mógł, bo nic nie mogłem przedstawić. Poleciał mi zejść w poniedziałek (dziś sobota) i zreferować sprawę samemu konsulowi. Może coś wtedy mi załatwią.

No coś będę w nadziei! Bo w przeciwnym razie, bez paszportu i na ulicy kiepska sztuka mnie oczekuje. Zobaczmy.

Za sztyld dotychczas nic nie otrzymałem, powiadają że jeszcze nie zapłacili t.z. memu gospodarzowi Milmanowi, który korzystając z mej biedy użytkuje mnie jak może. Tak na przykład dostał teraz posadę dekoratora w „Strelnie” i już mi zadał robotę. Właśnie teraz przygotowuję „Piękną Helenę”, która pójdzie w piątek, dziś wtorek, myślę, że zdążę zrobić. Szkic już oddałem, przyjęty. Teraz właśnie siedzę i czekam na płótno, które mają zaraz przynieść. Co prawda jak wypełnić te dekoracje to ja nie bardzo tak i wiem bo w naturalistycznych sztukach nie uczestniczył, a tu właśnie naturalizm i potrzebują.

Ale głód nie ciotka, zapłacić ma 15 lir, więc biorę się bez rozmyślenia, co będzie to będzie.

Moje marzenie dostać pokój.

Trochę jestem głodny.

Teraz właśnie siedzę u konsula polskiego i czekam. Co z tego wyjdzie wielkie zapytanie, bo najpierw siedząc tracę robotę w „Strelnie”, bo dekoracja do „Pięknej Heleny” właśnie zacząłem wczoraj. Po drugie nie mam żadnych papierów, które by dały mi prawo uzyskania paszportu. No zobaczymy.

Wczoraj dekorację zacząłem i moje wielkie zdziwienie, podobało się to reżyserowi, co i potrzebnie było.

Namalowałem właśnie parę ścian kamiennych owitych bluszczem.

Dziś czwartek, a pierwszy raz „Helena” pójdzie w niedzielę. Powinienem zdążyć. Dostanie dziś strasznie, bo od rana nie byłem w teatrze, a robota beze mnie nie pójdzie.

Pracuję już trzeci dzień. Zdałem ściany i girlandy do „Pięknej Heleny” [...] a z paszportu już tymczasem nic

nie wyszło [reszta strony pamiętnika nieczytelna – tak zaznacza Anna Prigar-Myślik].

„Piękną Helenę” zdałem. Wczoraj szła główna repetycja przy dekoracjach. No teraz to już będę mógł ja zostać dekoratorem, nie bojąc się że nie wypełnię roboty. To był dobry egzamin dla mnie.

Nie poszedłem dotychczas załatwić paszportu. Co z tego wyjdzie? Pieniądzy już też nie otrzymałem.

Już jest jakaś nowa robota.

Boże dopomóż. Dostałem nową robotę mianowicie kurtynę w teatrze. Mam dostać 10 lir i napisać ją w jeden dzień sam jeden. Robotę wziąłem, zobaczymy jak wyjdzie. Szkiców też nie mam tymczasem. Piszę to siedząc w kawiarni w Zaułku przy Perze. Pada deszcz.

Mnie zaczynają zajadać wszy.

Czuję się coraz gorzej.

Wszy nie dają mi spokoju. Kurtyn skończyłem, wyszła doskonale. Dostałem nową pracę, mianowicie dekoracja „Knajpy” dla baletu.

Postaram się zrobić i ją. Potem w widoku jest jeszcze kilka robót. Może Bóg to da i pójdzie u mnie interes. Ale zato z konsulem polskim, to coraz to gorzej. Tracę czas i razem z tym pieniądze. Eh! Nie idzie u mnie nic. Żle, ale teraz nie bardzo.

Wczoraj cały wieczór malowałem szyld reklamowy do koncertu Anny Stepowej. Mam dostać 6 lir za dwie sztuki. Wczoraj nie skończyłem i jednej. Ale zostało niewiele. Ta cała historia z konsulem to mi najwięcej czasu zabiera. Ale cóż, nic nie poradzisz. Boję się tylko

42 Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 5.

43 M. Przasnek, *op.cit.*

44 Archiwum ASP w Warszawie, teczka osobowa Bolesława Cybisa nr K-RP-11 zawierająca dokumenty z lat 1937–1939, s. 2.

ażeby robota w „Strelnie” nie uciekła, zdaję mi się że nie powinna.

No to i masz. U konsula paszportu nie dostaję. Źle ale też nie bardzo, bo zrobię sam sobie. Roboty tym czasem nie ma.

Jeśli tak i dalej będzie, to źle ta cała historia skończy się. Jutro, o dwunastej mają mi zaprosić do ruletki, może tam otrzymam miejsce szwajcara. To by było najlepiej. Ale to tylko obiecanki, a co wyjdzie zobaczymy.

W ruletce poradzili mi zachodzić przez tydzień o piątej. Może coś i powiedzą ciekawego. Pójdę. Dotychczas pieniędzy nie dostałem. Ale głód tymczasem skończył się. Roboty też nie ma, nie licząc reklamy. Szukałem przez cały czas pokój, bez skutku, bo za drogie. Na tych dniach jeden artysta powinien mi dać odpowiedź.

Dzień za dniem mija bez sensu.

Okres warszawski (1923–1939)

20 lipca 1922 r. Bolesław Cybis przyjechał do Warszawy i osiadł u krewnych⁴². W latach 1923–1926 studiował w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych jako wolny student w klasie profesora Tadeusza Pruszkowskiego, a później w klasie grafiki profesora Władysława Skoczylasa. Był uznawany przez współczesnych sobie krytyków za jednego z najwybitniejszych artystów z kręgu Tadeusza Pruszkowskiego⁴³. 11 marca 1925 r. ożenił się z Marią Fon-Tym (1906–1958)⁴⁴. Nie mieli dzieci, lecz stworzyli wspólny życiowy i twórczy związek. Bolesław Cybis tworzył w plenerach – w Łowiczu, w Kazimierzu nad Wisłą. W rezultacie powstał cykl obrazów *Typy łowickie*. Były to nieco groteskowe obrazy dziewcząt w strojach ludowych i różnorodne krajobrazy Kazimierza.

Został współzałożycielem i członkiem Kapituły Towarzystwa „Bractwo św. Łukasza” (1925–1939), a także jednym z założycieli czasopisma „Plastyk” (1935). W 1927 r. w warszawskim Hotelu „Polonia” odbyła się jego indywidualna wystawa. *Typy łowickie*, stylizowane na szesnastowieczne wizerunki łowickich chłopów, zostały uznane przez jury za „najwybitniejsze dzieło”. Wraz z wyróżnieniem artysta otrzymał wynagrodzenie pieniężne⁴⁵.

Na początku 1930 r. wraz z żoną i kolegą Janem Zamojskim odbył roczną podróż do Włoch i Afryki Północnej, w rezultacie której powstały szkice i obrazy: *Kaktus*, *Spotkanie*, *Ulica w Trioli*. We Włoszech zapoznali się z najważniejszymi realizacjami malarstwa ściennego nowożytnej Italii, techniką ich wykonania oraz zagadnieniami konserwatorskimi⁴⁶.

W latach 1933–1934 kontynuował studia w Warszawskiej ASP, ale nie otrzymał dyplomu. W latach 1937–1939 nawet „zlecono mu prowadzenie rysunku wieczornego”⁴⁷. W latach 1934–1937 Cybis zajmował się głównie malarstwem monumentalnym. Z Janem Zamojskim wykonał fresk *Bolesław Chrobry wytyczający granice Polski na Odrze* w gmachu Wojskowego Instytutu Geograficznego w Warszawie oraz plafon *Polskie niebo* w auli Gimnazjum im. Józefa Piłsudskiego Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku. W 1936 r. pokrył reliefowymi dekoracjami wnętrza baru największego statku polskiej floty – transatlantyckiego liniowca „Batory”. W tym samym roku stworzył jedną ze swoich najświetniejszych prac – *Primaverę*.

Obraz Cybisa stanowi zatem znakomity przykład charakterystycznej dla 20-lecia międzywojennego gry z widzem, tradycją i formą, gdzie za pomocą tradycyjnych środków można opowiedzieć bardzo wiele, osiągając przy tym swoistą gorzką poezję codzienności, tak niezwykłą, a niedostępną przecież ortodoksyjnej awangardzie⁴⁸.

45 Л. Жванко, *Видатні поляки і Харків...*, s. 298.

46 A. Myślińska, *Konkurs na malowidła do sali Sejmu w Warszawie (1929) w świetle polityki artystycznej i propagandowej II Rzeczypospolitej*, „QUART. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego” 2015, nr 1(35), s. 44, http://quart.uni.wroc.pl/archiwum/2015/35/q35_035047_Myslinska.pdf [dostęp: 24.10.2019].

47 *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, J. Maurin-Białostocka et al. (red.), Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1971, s. 375.

48 K. Niciński, *op.cit.*

49 *Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba...*, s. 31.

50 Л. Жванко, *Видатні поляки і Харків...*, s. 299.

51 I. Kossowska, *op.cit.*

W 1937 r. Cybis otrzymał dyplom honorowy jako autor fresku *Obfitość*, zdobiącego plafon portyku polskiego pawilonu na światowej wystawie Sztuka i Technika w Paryżu. Wykonany w 1939 r. wspólnie z Janem Zamojskim fresk *Polonia (Polskie niebo)*, o dużym ładunku patriotycznym i emocjonalnym, na początku wojny został zniszczony przez Niemców⁴⁹.

W marcu 1939 r. Cybisowie odpłynęli na statku „Batory” do Nowego Jorku. Celem podróży było przygotowanie Pawilonu Polskiego na Wystawie Światowej w Nowym Jorku. Wspólnie z żoną Marią artysta wykonał freski *Polacy walczący o niepodległość Ameryki* oraz *Centralny Okręg Przemysłowy i Gdynia*. Po wykonaniu prac wyruszyli w podróż po Stanach Zjednoczonych. Zwiedzili Ohio, Indianę, New Jersey. Na początku II wojny światowej znajdowali się Chicago. W Warszawie pozostała matka Cybisa, wobec czego postanowili pojechać do Europy i w połowie września 1939 r. przybyli do Szwecji. Po jakimś czasie powrócili jednak do Ameryki Północnej⁵⁰.

Prace Cybisa zostały wystawione na prestiżowych wernisażach artystycznych na świecie: w Polskim Klubie Artystycznym (1927), Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych (1928, 1929, 1932) i Instytucie Propagandy Sztuki (1933, 1936, 1937) w Warszawie; on sam wziął udział w Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (1929) oraz w wystawach Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie (1930), Musée Roth w Genewie (1931), Brooklyn Museum w Nowym Jorku (1933), Galerii Trietiańskiej w Moskwie (1933). Artysta prezentował swe prace także na XIX Międzynarodowym Biennale Sztuki w Wenecji (1934), w Carnegie Institute w Pittsburghu (1934, 1938), w Baltimore (1935), Monachium (1935), San Francisco (1936), Helsinkach (1936), Amsterdamie (1936), City of Manchester Art Gallery i Brighton Art Gallery (1940) oraz w Instytucie Sztuki w Detroit (1945)⁵¹.

Wczesny okres życia i początek twórczości Bolesława Cybisa zostały związane z Charkowem, gdzie powstały jego pierwsze prace. Jako jeden z najbardziej znanych polskich artystów pierwszej połowy XX w. Cybis należy do tego pokolenia Polaków, które urodziło się w czasach Imperium Rosyjskiego; po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wróciło na ziemię swoich przodków, a w okresie II wojny światowej dołączyło do Polonii za oceanem. Życie artysty nadaje się na scenariusz filmowy, jego dzieła są wystawiane w najbardziej prestiżowych salach, a jego bohaterowie – kobiety i dziewczyny, handlarze uliczni, Żydzi, Afrykanie i wodzowie indiańscy – stają się obiektem zachwyty.

Edycja źródła

Dokument 1

Bolesław Cybis [fotografia B. Cybisa]
Warszawa
Plac 3-ch Krzyży
12 m. 24

Do Pana Dyrektora Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie.

Proszę o zaliczenie mnie w poczet studentów Szkoły sztuk Pięknych. Przy niniejszym załączam

1. Świadectwo o ukończeniu 5 kl. Szkoły realnej w Petersburgu [przekreślenie w tekście] i Świadectwo z 6-ej kl. szkoły realnej w Charkowie.
2. Metryka urodzenia (kopia)
3. Życiorys

4. Książeczka wojskowa
5. Cztery fotografie.

Bolesław Cybis
Warszawa 26/IX 23 r.

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 1.

Документ 2

*Для представления в Виленское
по воинской повинности Присутствие*

Удостоверение

Предъявитель сего *Цибис Болеслав* действительно в настоящее время состоит в числе учеников 6-го класса Харьковского реального училища. Учрежденного профессором Г. Ф. Бураковым.

В чем подписью и приложением печати училища удостоверяю.

Г. Харьков, января 28 дня 1914 года.

Директор *Подпись* Г. Бураков
[Pieczętka]

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 14 [opublikowano w języku oryginału].

Документ 3

ПО УКАЗУ ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА НИКОЛАЯ АЛЕКСАНДРОВИЧА
Самодержца Всероссийского и проч., и проч.,
и проч., Выпись из метрической Симферопольской

Римско-Католической приходской церкви о крещении в 1895 году книги, в которой на первой странице 2 листа под № 161 следующая статья. Тысяча восемьсот девяносто пятого года Декабря шестого дня в Удельном имении «Массандра» окрещен младенец Болеслав Ярослав Цибис /двух имен/ Администратором Симферопольской Римско-Католической церкви Матвее Шидагисом, с совершением обряда Таинства. Франца Каспера Осиповича Цибис и Марьянны-Станиславы Ярославовны урожденной Осмольской, законных супругов сын, родившийся июня шестого дня сего года в упомянутом выше имении. – Восприемниками были: Дворянин Сигизмунд Францович Вольский и Елена Ярославовна Онихимовская. Сия метрика с подлинной Метрической книги списана верно, точно и никакому сомнению не подлежит; в том удостоверяю подписью и приложением церковной печати. Г. Симферополь Августа 14 дня 1910 года. Настоятель Симферопольской Римско-Католической церкви Священник /подпись/ № 201 м.п. [Miejsce pieczętki]

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r.,teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 15 [opublikowano w języku oryginału].

Dokument 4

Źyciorys

Urodziłem się w roku 1895 6 czerwca w dobrach cesarskich „Masandra” na Krymie. Rodzice moi matka Maria-Stanisława z Osmolskich, ojciec Franciszek, inżynier, obecnie pom[ocnik] kierownika przy odb[udowie] uczyłem się w Wileńskiej Szkole realnej do roku 1911, kiedy byłem przeniesiony przez rodziców do Petersburgu do szkoły realnej klasy 5, skąd po przejściu do kl[asy] 6-ej byłem znowu w r. 1912 przeprowadzony do Charkowa, gdzie i ukończyłem Realną szkołę w r. 1915. Potem

postąpiłem studentem do Charkowskiej Szkoły Sztuk Pięknych, gdzie pracowałem do 1918. Byłem zmuszony zmykać od bolszewików. Miałem jedną własną wystawę w r. 1918 i brałem udział w trzech wspólnych.

Pracowałem jako dekorator w miejskim teatrze i kilku drobnych. W r. 1919 - 6 września uciekał do Krymu, gdzie zagrożony znowu od bolszewików 8 lipca 1920 r. wyjechałem do Turcji, do Konstantynopola, nie mając żadnych dowodów i pieniędzy, ponieważ wszystko było mi skradziono. Dopiero w 1922 r. otrzymał możliwość powrotu do Kraju, przez skomunikowanie się z ojcem, który mi przysłał dowody z Kraju.

W Konstantynopolu pracowałem jako dekorator i brałem udział na jednej wystawie. 20 lipca 1922 r. przyjechałem do Warszawy, gdzie obecnie pracuję w dekoratywnej ceramice w zakładzie ceramicznym „Wojnacki Czechowski” na Czerniakowskiej ul.

[Podpis] B. Cybis.

Świadectwo o ukończeniu szkoły realnej z drugimi dowodami mogę udowodnić świadkami.

Warszawa 26/IX 23

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 3-5.

Dokument 5

Do Rady Pedagogicznej Szk[olnej] Sztuk Pięknych
w Warszawie
Bolesław Cybis
st[udent] szkoły sztuk p[ięknych]

Podanie

Proszę o zaliczenie mnie na 5-ty semestr kursu szkolnego prof[esora] Pruszkowskiego.

Egzamina z wymagających przedmiotów zobowiązują się zdać w ciągu bieżącego semestru.

B. Cybis

6 paźd[ziernika] 1923

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 6.

Dokument 6

Do Szkolnej Rady Pedagogicznej
Szkoły Sztuk Pięknych

Bolesław Cybis

Warszawa

Plac 3-ch Krzyży

12 - 24

Podanie

Będąc w pracowni prof. Pruszkowskiego pragnie jednocześnie studiować grafikę pod kierownictwem prof. Skoczylasa. Wobec tego upraszam szanowną Radę Pedagogiczną o zezwolenie mi na uczęszczanie na odnośne wykłady z tem, że w końcu roku szkolnego zobowiązuję się zdać wszystkie niezbędne egzaminy które są niezbędnym warunkiem do przyjęcia do pracowni graficznej, oraz do uczęszczania na wykłady prof. Kalinowskiego, Now[a]kowskiego i Lalewicza. Co zaś się tyczy wykładów kolidujących z zajęciami w pracowni prof. Skoczylasa (tj. prof. Zborowskiego) zobowiązuję się przygotować do nich i składać egzamina na równi z innymi słuchaczami.

B. Cybis

W[arszwa] 20/X 1923

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 1.

Dokument 7

Podanie

Student nadzwyczajny Bolesław

Cybis

DYREKCJI PAŃSTWOWEJ SZKOŁY SZTUK
PIĘKNYCH
W
WARSZAWIE.

Niniejszym uprzejmie proszę Szanowną Dyrekcję o udzielenie mi stypendium na wyjazd do Paryża na wystawę dekoracyjną

Prośbę mą motywuję tem, że nie mam dochodów i żadnych pobocznych zarobków nie mogę wpłacić żadnej sumy. W razie zadłużenia będę pozbawiony możliwości studiowania latem w Kazimierzu nad Wisłą.

B. Cybis

Wol.

prof. T. Pruszkowski

Warszawa

23/III 1925

[Ołówkiem w czerwonym kolorze napisana rezolucja]

«przyznano 250 zł 23 VI 1925»

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r.,teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 10.

Dokument 8

ROK AKADEMICKI 1925/26

1. Nazwisko i imię ucznia *Cybis Bolesław*
2. Miejsce stałego zamieszkania *Warszawa*
3. Adres w Warszawie *Jerozolimska 8-39*

4. Data i miejsce urodzenia *1895 Jałta*
5. Wyznanie *Katolik*
6. Narodowość *Polak*
7. Przynależność państwowa *Polska*
8. Stan cywilny *kawaler*
9. Wykształcenie ogólne *Realna Szkoła 7 kl.*
10. Zapisuje się do pracowni profesora *T. Pruszkowskiego* na semestr *8*

4 X 1925 [Podpis]

Bolesław Cybis

Uczeń zwyczajny (słuchacz wolny)

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 11.

Dokument 9

Nr. Aktu 50 RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rok 1925 Rz.-kat. parafia Św. TROJCY w Warszawie

Świadectwo ślubu

WYDANE NA ZASADZIE KSIĄG METRYCZNYCH

Zaświadcza się, iż *Bolesław Jarosław Cybis*.....lat 29 mający

Syn *Franciszka Kacpra* i *Marianny-Stanisławy*

Maria Fon-Tym.....lat 19 mający

córka *Jana* i *Klementyny*

zawarli dnia *11 marca*

związek małżeński *tysiąc dziewięćdziesiąt dwudziestu piątego 1925 roku*

Zgodność powyższego świadectwa z oryginałem stwierdzam.

Warszawa, dnia *3 listopada 1937 r.*

Urzędnik Stanu Cywilnego

[Podpis]

[Pieczęć]

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, teczka osobowa Bolesława Cybisa nr K-RP-11 zawierająca dokumenty z lat 1937–1939, s. 2.

Dokument 10

16 marca 34

482/34

Wniosek o przyjęcie wolnego słuchacza
Bolesława Cybisa na studenta zwyczajnego Akademii.

Do

Ministerstwa Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego
w miejscu.

Rada Główna Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, opierając się na ust. 2 art. 52 Ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa /Dz.Ust.Rz.P. z roku 1932 Nr. 38 poz. 389/ jednomyślnie uchwaliła zwrócić się do Pana Ministra z wnioskiem o przyjęciu wolnego słuchacza, p. Bolesława Cybisa, na studenta zwyczajnego.

Pan Bolesław Cybis jest bardzo utalentowanym młodym malarzem, technicznie wysoko zaawansowanym. Wyrazem jego intensywnej pracowitości i pierwszorzędного uzdolnienia jest cały szereg prac wystawianych w różnych okresach.

Pan Cybis, jako rokujący świetną przyszłość artystyczną, w zupełności zasługuje na ułatwienie mu pracy przez przyjęcie na studenta zwyczajnego bez żadnych warunków dodatkowych.

REKTOR

Prof. T. Pruszkowski

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 11.

Dokument 11

MINISTERSTWO
WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA
PUBLICZNEGO

W WARSZAWIE. DN 4 kwietnia 1934 r.
Nr IV NS-3253/34
Bolesław Cybis. Przyjęcie w charakterze studenta.
W związku z pismem Nr 482/34
z dnia 16 marca r.b.

Do Rektoratu
Akademii Sztuk Pięknych
W Warszawie

Przed załatwieniem wniosku Rektoratu Ministerstwo prosi o nadesłanie
świadcstw szkolnych Bolesława Cybisa oraz jego metryki.

Naczelnik Wydziału
[Podpis]
Józef Stypiński

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich
sprzed IX 1939 r.,teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”,
nr 92, s. 12.

Dokument 12

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO	
W WARSZAWIE. DN 8 maja 1934 r. Nr II 3-3399/34	Do Rektoratu Akademii Sztuk Pięknych
P. Bolesław Cybis – przyjęcie w charakterze studenta.	<u>W Warszawie</u>

Odpowiedź na pismo z 11.4.34
Nr 482/34

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Pu-
blicznego oznajmia, że nadesłane tu zaświadczenia 1/
z dnia 16 listopada 1923 r. wydane p. Bolesławowi [Podpis]

Cybisowi przez p. inż. J. Zelewskiego, i 2/ z dnia 28 listopada 1923 r., wydane przez p. Stefana Wojciechowskiego - na dowód ukończenia 1915 r. Siedmioklasowej Szkoły Realnej prywatnej z prawami szkół rządowych prof. Burakowa w Charkowie, uznaje za równoznaczne ze świadectwem dojrzałości państwowej szkoły średniej ogólnokształcącej matematyczno-przyrodniczej w Polsce. Wobec powyższego nie zachodzi potrzeba zastosowania postanowień ust. 2 art. 52 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa /Dr.U.R.P.Nr.38, poz. 389/ do sprawy przyjęcia p. Bolesława Cybisa na studenta zwyczajnego.

Nadesłane dokumenty Ministerstwo zwraca.

3 załączniki

Naczelnik Wydziału
[Podpis]
W. Gałęcki

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 16.

Dokument 13

TOWARZYSTWO
FABRYKI MACHIN I ODLEWÓW
K.RUDZKI i S-ka
W Warszawie
ul. Fabryczna nr 3
Nr 587/

Warszawa, dnia 16 listopada 1923 r.
ZAŚWIADCZENIE

Niniejszym zaświadczam, iż znany mi osobiście p. Bolesław CYBIS podczas pobytu w Charkowie - ukończył w roku 1915 Szkołę Realną Siedmioklasową prywatną Profesora Burakowa, z prawami rządowymi.

Pieczątką

[Podpis]

inż. J. Zelewskiego

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r., teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92, s. 8.

Dokument 14

Życiorys

Urodziłem się 6/VI 1895 roku w Jałcie na (Krymie). Mając lat 8 z rodzicami przejechałem do Wilna i zostałem umieszczony w Szkole Realnej. Po kilku latach, w związku z pracą mojego ojca, zostałem przeniesiony do Petersburgu, a potem do Charkowa gdzie realną szkołą ukończyłem.

Z powodu bolszewickiego bałaganu w 1919 roku wyjechałem do Turcji i w Konstantynopoli spędziłem 3 lata.

W 1922 roku przyjechałem do Warszawy, wstąpiłem do Akademii Sztuk Pięknych, którą to szczęśliwie ukończyłem, zdając się w 1925 roku. W tym że roku ożeniłem się.

Obecnie jestem: w kapitule malarskiego stowarzyszenia „Bractwo św. Łukasza”, członkiem rady I.P.S-u, vice prezesem „Bloku Zawodowych Art[ystów] – Plastyków” i członkiem stowarzyszenia „Ars Christiana”.

B. Cybis

Źródło: Archiwum ASP w Warszawie,teczka osobowa Bolesława Cybisa nr K-RP-11 zawierająca dokumenty z lat 1937–1939, s. 3.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

- Archiwum ASP w Warszawie,teczka osobowa Bolesława Cybisa nr K-RP-11 zawierająca dokumenty z lat 1937–1939.
- Archiwum ASP w Warszawie, Zespół akt studenckich sprzed IX 1939 r.,teczka nr 11: „Teczka studencka Bolesława Cybisa”, nr 92.
- Państwowe Archiwum Obwodu Charkowskiego w Charkowie, fond 29, op. 1, t. 83, k. 95.

OPRACOWANIA

- Bolesław Cybis 1895–1957. Malarstwo, rysunek, rzeźba: twórczość lat dwudziestych i trzydziestych*, A. Prugar-Myślik (oprac.), Warszawa 2002.
- Bolesław Cybis*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Bolesław_Cybis [dostęp: 24.10.2019].
- Bołdok S. et al., *Malarze polscy XIX i XX wieku. Mała encyklopedia rynku sztuki*, Kraków 2004.
- Kęczkowska B., *Wystawa prac Bolesława Cybisa w Muzeum Narodowym*, „Gazeta Wyborcza”, 20.09.2002, <http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34861,1026895.html> [dostęp: 24.10.2019].
- Kossowska I., *Bolesław Jarosław Cybis*, <https://culture.pl/pl/tworca/boleslaw-jaroslaw-cybis> [dostęp: 24.10.2019].
- Łukaszewska A., *Kunst i ironia: twórczość Bolesława Cybisa*, „Forbes”, 21.03.2014, <https://www.forbes.pl/life/sztuka/malarstwo-boleslaw-cybis-kunst-i-ironia/lgz9dw7#slide-2> [dostęp: 24.10.2019].
- Mądziak M., Korzeniowski M., Latawiec K., Tarasiuk D., *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832–1921*, Lublin 2014.
- Myślińska A., *Konkurs na malowidła do sali Sejmu w Warszawie (1929) w świetle polityki artystycznej i propagandowej II Rzeczypospolitej*, „QUART. Kwartalnik Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego” 2015, nr 1(35), s. 44, http://quart.uni.wroc.pl/archiwum/2015/35/q35_035047_Myslinska.pdf [dostęp: 24.10.2019].
- Niciński K., *Bolesław Cybis, „Primavera”*, <http://culture.pl/pl/dzielo/boleslaw-cybis-primavera> [dostęp: 24.10.2019].
- Przasnek M., *Krytycy i historycy sztuki o cyklu afrykańskim Bolesława Cybisa*, „Granice” 2018, nr 2, s. 53–74.
- Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, J. Maurin-Białostocka et al. (red.), Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1971.
- Słownik biograficzny historii Polski*, t. 1: A–K, J. Chodera, F. Kiryk (red.), Wrocław–Warszawa–Kraków 2005.

Żwanko L., *Polscy artyści w Charkowie (XIX – początek XX wieku)*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie” 2017, nr 6, s. 28–29.

Валиев М.Т., *Болеслав Францевич Цибиc*, http://www.kmay.ru/sample_pers.phtml?n=3306 [dostęp: 24.10.2019].

Весь Харьков на 1913 год, Харьков 1912.

Весь Харьков на 1916 год, Харьков 1915.

Весь Харьков на 1917 год, Харьков 1916.

Гастев А., *Поэзия рабочего удара*, Харьков 1919.

Жванко Л., *Невідомий Болеслав Ярослав Цибиc (1895–1957): художник, скульптор, монументаліст* [w:] *Україна – Польща: історичне сусідство: матеріали міжнародна наукова конференція 19–20 травня 2017 р.*, Ю. Зінько та ін. (ред), Вінниця 2017, http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/2769/materialy%20konferenc%20ukr_polshaz2017.PDF?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 24.10.2019].

Жванко Л., *Видатні поляки і Харків: біографічний словник (180–1918)*, Харків 2018.

Кин М., *Художественная выставка „Союза Искусств”*, „Колосья” 1918, nr 2–3, s. 22.

Книгах О., *Семь плюс три*, „Колосья” 1918, nr 11, s. 15.

Сборник нового искусства, Киев–Харьков 1919.

Семь плюс три, Харьков 1918.

Цибиc, <http://www.artrz.ru/menu/1804657331/1805146386.html> [dostęp: 24.10.2019].
